

भारतातील इंग्रजी भाषेचे स्थान

डॉ. नी. र. वऱ्हाडपांडे

यंदा नागपूर येथे पार पडलेल्या मराठी साहित्य संमेलनात महाराष्ट्रातील मराठीच्या स्थानाबद्दल बरीच भाषणे झाली. पण एकाही भाषणात इंग्रजीचे स्थान काय असावे याबद्दल विचार झाला नाही. यामुळे ही चर्चा अंतराळात लोंबकळल्यासारखीच झाली. महाराष्ट्राजवळ वेळ, पैसा व नागरिकांची शिक्षणक्षमता मर्यादित आहे. त्यामुळे कोणत्याही विषयाचा विचार करताना इतर विषयांच्या मानाने त्याचे महत्त्व किती याचा विचार करावाच लागतो. कोणत्याही एका विषयाचे महत्त्व वाढविले की दुसऱ्या विषयाचे महत्त्व कमी करावेच लागते. तेव्हा आपल्या जीवनात मराठीचे स्थान काय हे ठरवायचे असेल तर 'आज इंग्रजीला जे कोणत्याही गैरइंग्रजी देशात दिले जात नाही इतके स्थान दिले जात आहे ते उचित आहे की नाही? व हिंदी, इतर आधुनिक भारतीय भाषा, संस्कृत व इंग्रजीव्यतिरिक्त जगातील इतर भाषा यांचे स्थान काय असावे?' हे ठरविलेच पाहिजे. असा तौलनिक विचार कोठारी आयोगापर्यंत झाला होता. व तो संविधानाने व आपल्या सरकारने स्वीकारला देखील होता. पण आज भारतात जी भाषाविषयक धोरणे सुरू आहेत त्यात या विचाराला पूर्णपणे मूठमाती देण्यात आली आहे.

कोठारी आयोगाच्या सूचना सरकारने स्वीकारल्या, त्या अशा होत्या.

शिक्षणाचे माध्यम पाळण्यापासून डी.लिट् पर्यंत मातृभाषा हेच असावे. इंग्रजी शिकविण्यात इंग्रजीतील ग्रंथ वाचता यावे एवढाच उद्देश असावा. ती लिहिता वा बोलता यावी हा उद्देश नसावा. हे तत्त्व स्पष्ट व्हावे म्हणून कोठारी आयोगाने 'ग्रंथालय भाषा' Library Language असे इंग्रजीचे वर्णन केले आहे.

या आयोगाच्या पूर्वी मुदलियार आयोगाने इंग्रजी कोणत्याही स्तरावर आवश्यक नसावी. दुसऱ्या एखाद्या आंतरराष्ट्रीय भाषेचा अभ्यास करणाऱ्यावर इंग्रजीची सक्ती करण्यात येऊ नये अशी शिफारस केली होती.

या दोन्ही आयोगांच्या पूर्वी एवढेच नव्हे तर स्वराज्याच्याही पूर्वी स्वराज्याची चळवळ सुरू असताना स्वतंत्र भारताचे भाषिक स्वरूप कसे असावे याबद्दल विचार होऊन एकमत झाले होते. 'स्वतंत्र भारतात इंग्रजीला इतर परकीय भाषापेक्षा जास्त स्थान असू शकत नाही. ज्या राष्ट्राला स्वतःची भाषा नाही ते राष्ट्र स्वतंत्र असू शकत नाही. म्हणून भारतात कोणत्याही व्यवहारासाठी इंग्रजी वापरण्यात येणार नाही.' हे सर्वांनी गृहीत धरले होते. हे मत केवळ सार्वजनिक ठिकाणी करावयाच्या भाषणापुरते मर्यादित राहिले नसून आपल्या संविधानाने संविधान लागू झाल्यापासून १५ वर्षांत केंद्र सरकारच्या

व्यवहारातून इंग्रजीचे उच्चाटन करून सारा कारभार हिंदीतून करावा असा सरकारला आदेश दिला आहे.

एक राष्ट्र म्हणून नवभारताची उभारणी करायची असेल तर सर्व नागरिकांना संभाषणा पुरती येणारी एक समान भाषा असली पाहिजे व ती हिंदीशिवाय दुसरी असू शकत नाही. असे असले तरी भारतात विश्वभाषांच्या तोडीच्या असलेल्या वा सहज होऊ शकणाऱ्या निदान १४ भाषा आहेत. त्या भाषांच्या क्षेत्रातही त्यांचा वापर होऊ नये अशी अपेक्षा करणे अन्यायाचे आहे. म्हणून या चौदाही भाषांचा आपापल्या क्षेत्रात सर्व कामांत वापर झाला पाहिजे व त्यासाठी प्रांताची भाषावार पुनर्रचना झाली पाहिजे हे सर्वमान्य झाले होते.

वरील सर्व इतक्या विस्मरणात गेले आहे की 'केंद्र सरकारने केवळ हिंदीचा वापर करावा असे संविधानात नाहीच' म्हणून काही उच्च सुशिक्षितांनी माझ्याशी वाद घातले आहेत!

संविधान बनविताना सर्वमान्य झालेल्या वरील निर्णयांचे समर्थन करण्याची फार्शी जरूर नव्हती. कोणतेही स्वतंत्र राष्ट्र स्वतःच्या व्यवहारासाठी परकीय भाषेचा वापर करित नाही. अर्थात् परभाषेचा वापर स्वतःच्या व्यवहारात करणारे राष्ट्र परतंत्रच असले पाहिजे हे गृहीत धरण्यात आले होते. तसेच शिक्षणासाठी एखादी परभाषा वापरली जाते असे दृश्य परतंत्र देशाशिवाय इतरत्र दिसतच नाही. त्यामुळे स्वराज्याच्या चळवळीने व आपल्या संविधानाने मान्य केलेल्या भाषाविषयक निर्णयांचे समर्थन करण्याची जरूर कोणालाही वाटत नव्हती.

इंग्रजी समर्थनाची तत्त्वे

वरील सगळ्यांच्या उलट आजची परिस्थिती आहे. 'इंग्रजीतून कारभार कां करावा?' 'इंग्रजी माध्यमातून शिक्षण कां द्यावे?' असे कुणीही विचारत नाही. उलट मातृभाषेतून शिक्षण दिले व राज्यकारभारासाठी स्वभाषा वापरल्या तर राष्ट्र मागासेल असा युक्तिवाद करण्यात येतो. एवढेच नव्हे तर सर्वच स्वभाषा वापरल्या जाव्यात असे प्रतिपादन करणाऱ्यांचे लेखन कुणी छापयला देखील तयार नाही.

आपल्या शिक्षणातील व राज्यकारभारातील भाषाविषयक अडचणी सोडवायच्या असतील तर इंग्रजीला आज दिल्या जाणाऱ्या स्थानाचा पुनर्विचार झाला पाहिजे. आज ते स्थान दिले जाते त्यामागील विचार व उद्देश स्पष्ट आहेत. ते खालीलप्रमाणे:

इंग्रजी पक्ष

'इंग्रजीला परभाषा मानणे बरोबर नाही. ती आज दोन शतकापेक्षा जास्त काळ भारतात सर्वश्रेष्ठ स्थानावर आहे व अँग्लो

भाषा हे एक अवजार आहे. इंग्रजी मुळात इंग्लंडमध्ये निघाली असली तरी ती आज अमेरिकेत जास्त वापरली जाते व उद्या भारताचा इंग्रजीच्या बाबतीत अमेरिकेच्याही वर क्रमांक लागण्याची उमेद आहे. भाषेला राष्ट्रीयत्व नसते त्यामुळे 'मराठी असे आमुची मायबोली' वगैरे भावनात्मक उद्गार भाबडेपणाचे आहेत. तेव्हा भाषेच्या बाबतीत राष्ट्रीयत्वाचा विचार न करता कार्यक्षमतेचा फक्त विचार केला पाहिजे. इंग्रजी देशी भाषापेक्षा सर्व दृष्टींनीच अधिक कार्यक्षम आहे याबद्दल शंका घेण्यास जागा नाही. आजकाल इतक्या स्पष्टपणे इंग्रजीचे समर्थन कुणी केलेले मी ऐकले नाही. शिक्षणाचे नसले तरी सरकारी कारभाराचे माध्यम स्वभाषाच असले पाहिजे ही मागणी अजूनही श्वास धरून आहे.

इंडियन एवढेच नव्हे तर कॉन्व्हेण्ट सदृश शिक्षण घेणाऱ्या लोकांची मातृभाषा देखील आहे.

शिवाय भाषा हे केवळ एक अवजार आहे. कोणतेही अवजार हे स्वदेशी किंवा परदेशी नसते. आज एखादे अवजार परदेशात बनत असेल पण ते उद्या स्वदेशात बनू शकते. आगगाडी मुळात इंग्लंडात बनली, कार मुळात अमेरिकेत बनली, बंदुकीची बारूद व कागद चीनमध्ये बनला हे आज या वस्तू वापरणाऱ्या किती लोकांना माहीत आहे? शिवाय या वस्तू ज्या देशात बनल्या त्यांच्या पेक्षा त्या बनविण्यात इतर देशात जास्त तरबेज झाले आहेत. बारूदीचा वापर चीनपेक्षा युरोपेच जास्त कार्यक्षमतेने केला व कार बनविण्यात अमेरिकन लोकांपेक्षा जपानचाच हातखंडा आहे.

याप्रमाणेच भाषा हे एक अवजार आहे. इंग्रजी मुळात इंग्लंडमध्ये निघाली असली तरी ती आज अमेरिकेत जास्त वापरली जाते व उद्या भारताचा इंग्रजीच्या बाबतीत अमेरिकेच्याही वर क्रमांक लागण्याची उमेद आहे.

भाषेला राष्ट्रीयत्व नसते त्यामुळे 'मराठी असे आमुची मायबोली' वगैरे भावनात्मक उद्गार भाबडेपणाचे आहेत. तेव्हा भाषेच्या बाबतीत राष्ट्रीयत्वाचा विचार न करता कार्यक्षमतेचा फक्त विचार केला पाहिजे. इंग्रजी देशी भाषापेक्षा सर्व दृष्टींनीच अधिक कार्यक्षम आहे याबद्दल शंका घेण्यास जागा नाही.

आजकाल इतक्या स्पष्टपणे इंग्रजीचे समर्थन कुणी केलेले ऐकले नाही. शिक्षणाचे नसले तरी सरकारी कारभाराचे माध्यम स्वभाषाच असले पाहिजे ही मागणी अजूनही श्वास धरून आहे.

स्वराज्यापूर्वी पाळण्यापासून तिरडीपर्यंत व घरापासून शाळा व सरकारपर्यंत फक्त इंग्रजीचाच वापर व्हावा असे युक्तिवाद करीत नागपुरच्या हितवादचे संपादक श्री कोदण्डराव फिरत असत. त्यांच्या तोंडून इंग्रजीशिवाय दुसरी भाषा निघत नसे. त्यांचे इंग्रजी वक्तृत्व ऐकण्यासारखे होते. त्यांचे वरील आशयाचे एक व्याख्यान मी १९४५ साली ऐकले होते. भाषण सगळ्यांनी लक्ष्यपूर्वक ऐकले व काहींनी कोदण्डरावांच्या भाषणकौशल्याची स्तुती केली. पण त्यांच्या प्रतिपादनाच्या सत्यतेबद्दल कुणी अवाक्षरदेखील काढले नाही.

सगळ्या श्रोत्यांची त्यावेळी असल्या विचाराकडे पाहण्याची वृत्ती अशी होती की एखाद्या व्याख्यानात ते ऐकण्यासारखे आहेत पण त्यांच्या आधारे कोणतेही व्यावहारिक निर्णय घेण्यास ते खरे आहेत

की नाहीत याचा निर्णय करण्याची आवश्यकताच नाही.

इंग्रजीच्या समर्थनाबद्दल जी वृत्ती १९४५ साली होती तीच आज स्वभाषेच्या समर्थनाबद्दल झाली आहे. हे समर्थन कितीही खरे असले तरी आजच्या व्यवहारात त्याचा विचार करण्याची जरूर नाही असे गृहीत धरले जाते.

वरील प्रकाराची गर्भिते फार भयंकर आहेत. २५ वर्षापूर्वी जे निर्णय राष्ट्राने चिकित्सेशिवाय स्वीकारले त्याच्या अगदी विरुद्ध टोकाचे निर्णय आज राष्ट्र तशाच चिकित्साशून्य वृत्तीने स्वीकारत आहे. १९५० साली ज्या राष्ट्राने सर्व क्षेत्रांत स्वभाषा वापरण्याचा निर्णय एकमुखाने घेतला तेच राष्ट्र आज स्वभाषांचे उच्चाटन करून त्यांची जागा इंग्रजीला देण्याचा निर्णय एकमुखाने स्वीकारित आहे.

भाषा व झाडू

निर्णय असे एका टोकावरून दुसऱ्या टोकावर जाण्यास पुराव्याचे स्वरूपही तसेच बदलले आहे अशी विवेकवादी मनुष्य अपेक्षा करील. पण ही अपेक्षा फोल आहे.

पुरावा १९५० साली जसा होता तसाच आजही आहे. म्हणजे राष्ट्रीय निर्णय घेण्यात या देशात विवेकाला काहीच स्थान नाही. झुंडीची मनोवृत्ती देशनौकेचे सुकाणू हाताळीत आहे असे कष्टाने म्हणावे लागते. कोणत्याही जिवंत राष्ट्रत असे होत असेल अशी कल्पना करवत नाही.

म्हणून ज्या विचारावर देशाचे निर्णय अवलंबून आहेत ते कितपत विज्ञानपूत आहेत याचा विचार झालाच पाहिजे. ज्या विचारांना कोणताही विज्ञानपूत आधार नाही त्या विचारावर जर देशाचे निर्णय अवलंबून असतील तर राष्ट्र आंधळेपणाने वागत आहे हे स्पष्ट आहे. अशा राष्ट्राच्या नशिबी अधःपाताशिवाय काही असू शकत नाही. तेव्हा तर उल्लेखिलेल्या विचारांची वैज्ञानिक चिकित्सा केलीच पाहिजे.

भाषा हे केवळ अवजार वा साधन आहे काय? मातृभाषा हे केवळ साधन असेल तर माता हेही केवळ आपण लहानाचे मोठे व्हावे निसर्गाने निर्माण केलेले साधन ठरते. मग पशू ज्याप्रमाणे वयात आल्यावर आईचे नाते पूर्णपणे विसरतात त्याचप्रमाणे मानवानेही करावे काय? आयुष्यात पहिला बोल ज्या भाषेतून ऐकला व आपल्या व्यक्तित्वाचा विकास व ज्या भाषेवरील प्रभुत्वाचा विकास यांचा संबंध एकजीव होता अशा भाषेशी आपले काही भावनिक नाते नसते

नाही. त्याला मातृभाषा देखील शिकावीच लागते. मग इंग्रजी शिकावी लागते म्हणून परकीय का?’

एका व्यक्तीचा व एका कुटुंबाचा विचार केला तर त्या कुटुंबाने मराठी सोडून इंग्रजीचा स्वीकार केला व शासनाने देखील इंग्रजी येणाऱ्या माणसाला उपजीविकेसाठी व सामाजिक संपर्कासाठी दुसरी कोणतीही भाषा येण्याची आवश्यकता नाही अशी व्यवस्था निर्माण केली तर त्या कुटुंबाची भाषा इंग्रजी होऊ शकेल. पण दहा कोटी महाराष्ट्रात सगळ्या कुटुंबाची

निदान बहवंश कुटुंबांची भाषा इंग्रजी होणे शक्य आहे काय? गेली ५० वर्षे सान्या भारतीय सरकारांचे सारे सामर्थ्य देशी भाषांचे उच्चाटन व इंग्रजीची स्वभाषा म्हणून करण्यावर खर्च झाले आहे. असे असता कितीही सारवासारव केली तरी निरक्षरांची संख्या ज्या महाराष्ट्रात ४० टक्क्यापेक्षा कमी असल्याचा दावा सांगता येणार नाही तेथे इंग्रजी ही सान्या महाराष्ट्राची स्वभाषा होऊ शकते असे म्हणण्याचे धाष्टर्य कोणी करील असे वाटत नाही.

भाषेचे प्रत्यारोपण होऊ शकत नाही

वादासाठी आपण अशी कल्पना करू की 'प्रत्येक मुलाला फक्त इंग्रजी भाषाच शिकवून शिक्षित करण्याची सोय सरकारला करता आली व महाराष्ट्राच्या कोणत्याही व्यवहारात मराठी वापरण्याची जरूरच पडणार नाही अशी व्यवस्था केली, झोपड्याझोपड्यातून कॉन्व्हेण्टशिक्षित कुटुंबाशिवाय दुसरी कोणती कुटुंबेच दिसेनाशी झाली.'

या कल्पनेतील महाराष्ट्राची भाषा इंग्रजी होईल काय?

'तरीही नाही' असे याचे उत्तर आहे. तसे होण्यासाठी आणखी एक दक्षता बाळगावी लागेल व ती म्हणजे इंग्रजीभाषी देशात जे रूढ नाहीत असे कोणतेही भाषाप्रयोग महाराष्ट्रीय इंग्रजीत येणार नाहीत अशी व्यवस्था करणे. अशी व्यवस्था करण्यासाठी इंग्रजीभाषी देशातील आजतागायतचे वाङ्मय सतत महाराष्ट्रात वाचले जाईल व इंग्रज देशात बोलले जाणारे इंग्रजी सतत कानावर पडत राहिल अशी व्यवस्था व्हायला पाहिजे. इंग्रजी नुसते वाचून चालणार नाही. भाषा ही मुख्यतः बोलण्यासाठी आहे. ती केवळ कागदावर वाचून तिचे मर्म कळत नाही. आज देखील भारतीयांनी बोललेले इंग्रजी इंग्रजाला कष्टानेच कळते व इंग्रजी वाङ्मयाचा अभ्यास करणाऱ्या भारतीयांना देखील इंग्रजी बोलपट कष्टानेच कळते.

'इंग्रजीला आपलीच भाषा मानल्यावर सतत इंग्रजांचे इंग्रजी

काय? एखादा झाडू काम करतो तोपर्यंत वापरला व काम करीनासा झाला की चुलीत घांतला. हा जो झाडू या साधनाशी आपला संबंध आहे तसाच मातृभाषेशी असतो काय? आपल्या बौद्धिक जीवनाप्रमाणेच भावनिक जीवनाचा विकास देखील ज्या भाषेच्या आश्रयाने झाला ती भाषा केवळ एक साधन आहे. तिचा विचार करताना भावुक होणे म्हणजे झाडूसारख्या एखाद्या साधनाविषयी भावुक होणे होय या म्हणण्यात कितपत अर्थ आहे?

मातृभाषा व माता ही केवळ साधने आहेत, त्यांच्या बाबतीत उत्कट भावना असण्याचे कारण नाही हेच तत्त्व पत्नीलाही लागू करता येईल. नव्हे ते आई पेक्षा पत्नीला लावणे जास्त सोपे आहे. कारण आईप्रमाणे पत्नीचे नाते जन्मसिद्ध नाही. माता हे पालनपोषणाचे साधन आहे. त्याचप्रमाणे पत्नी हे प्रजोत्पादन व कामवृत्तीचे साधन आहे. तिच्याबद्दल प्रेमासारख्या उत्कट भावना बाळगणे हा वेडेपणा आहे असा युक्तिवाद करता येईल. ज्या स्त्रीपुरुष प्रेमाने जगाचे नव्वद टक्के ललितवाङ्मय व कलाविश्व व्यापलेले आहे तीही एक वेडगळ भावना आहे असे भावनेच्या आहारी न जाता जगावे असे म्हणणारे लोक म्हणू शकतील.

भाषेच्या बाबतीत भावना अप्रस्तुत आहेत असे म्हणणाऱ्यांचे इंग्रजीप्रेम हे भावनेवर आधारित नाही हे कितपत खरे आहे? आपल्या मुलांनी आपल्याला 'डॅडी / मम्मी' म्हटले की आपली प्रतिष्ठा वाढते व 'आई / बाबा' म्हटले की आपण रानटी हिंदू ठरतो हीच वृत्ती इंग्रजीच्या आकर्षणाच्या मुळाशी आहे ना? म्हणजे इंग्रजीच्या आकर्षणाचा पाया भावनाच आहे. फरक इतकाच आहे की मातृभाषेच्या आकर्षणाच्या मुळाशी असलेल्या भावना उदात्त आहेत. उलट परभाषेच्या मोहिनीच्या मुळाशी असलेल्या भावना विकृत आहेत.

कोदण्डराव म्हणत होते की 'मानव भाषा घेऊन जन्माला येत

अनुकरणासाठी वापरण्याची गरज काय?' या प्रश्नाचे उत्तर असे की इंग्रजीभाषी देशातील इंग्रजीशी इतका घनिष्ट परिचय ठेवला नाही तर महाराष्ट्रात प्रचलित असलेली इंग्रजी एक वेगळेच महाराष्ट्रीय वळण घेईल व ती इंग्रजाना समजणार नाही. असे इंग्रजी इंग्रजांशी संभाषण करण्यास व इंग्रजीभाषी देशांचे वाडमय वाचण्यास उपयोगी पडणार नाही. आफ्रिकन नीग्रोना याचा अनुभव आला आहे. आफ्रिकेतील नीग्रोनी आपली भाषा टाकून इंग्रजीभाषी होण्याचा प्रयत्न केला, पण त्यामुळे पिजन इंग्लिश नावाची एक नवीनच भाषा निर्माण झाली. ही भाषा इंग्रजांना कळत नाही व पिजन इंग्लिश वापरणाऱ्यांना इंग्रजांचे इंग्रजी समजू शकत नाही. मग इंग्रजीला आपलीशी करण्याच्या प्रयत्नात आपण एक नवीनच भाषा आपली म्हणून बसलो, तिच्याने इंग्रजीचे आंतरराष्ट्रीय फायदे होणे शक्य नाही व शिवाय मातृभाषा वापरण्याच्या अविवाद्य फायद्यांनाही आपण मुकलो असा पिजन इंग्लिश वापरणाऱ्यांना अनुभव आला.

तात्पर्य, भाषेचे प्रत्यारोपण होऊ शकत नाही. दुसऱ्या समाजाची भाषा आपल्या भाषेशी मिळती जुळती असेल तरच आपण आपली भाषा सोडून त्या भाषेचा स्वभाषा म्हणून वापर करू शकतो. महाराष्ट्राची भाषा हिंदी होऊ शकेल पण इंग्रजी कदापि होऊ शकणार नाही. राजस्थानी, अवधी, भोजपुरी, ब्रज वगैरे बोलणाऱ्या लोकांनी साहित्य व शिक्षण यासाठी जिला आज हिंदी म्हणतात त्या खडी बोलीचा स्वीकार केला व घरी दारीही खडी बोलीच वापरण्यास सुरवात केली. मराठीला या प्रमाणे बोली समजून महाराष्ट्रात हिंदीचा वापर होणे शक्य आहे. कारण हिंदी ही भाषा मराठीशी अत्यंत सदृश आहे. पण इंग्रजीला हे स्थान मिळणे कितीही प्रयत्न केला तरी अशक्य आहे.

जितांनी जेत्यांची अत्यंत विसदृश असलेली भाषा आत्मसात करून आपली भाषा सोडली आहे असे इतिहासात एकही उदाहरण नाही. तुर्कस्तान, इराण, अफगाणिस्तान, पाकिस्तान, बंगला देश व आग्नेय आशिया या विस्तृत प्रदेशावर पसरलेल्या १०७ कोटी लोकांनी आपला धर्म बदललेला आहे. त्यांपैकी आग्नेय आशिया सोडला तर बहुतेकांनी आपले रीतिरिवाज देखील बदलले आहेत. त्यांनी जेत्यांचा धर्म व संस्कृती आत्मसात केली आहे. पण जेत्यांच्या भाषेला त्यांनी साधारणपणे विरोधच केला आहे. याचे ताजे उदाहरण बंगला देश हे आहे. गैरअरबी मुसलमानांच्या भाषेवर अरबी भाषेचा परिणाम झाला आहे पण अरबीला त्या भाषांची जागा घेता आली नाही. या भाषांनी अरबी भाषेचा प्रभाव देखील पुसून टाकण्याचा प्रयत्न केला आहे. बंगाली व आग्नेय आशियातील भाषा तर पूर्वी प्रमाणेच संस्कृतनिष्ठ राहिलेल्या आहेत.

तात्पर्य, जेत्या इंग्रजांनी आणलेली कार व आगगाडी ही साधने सान्या जगाने आत्मसात केली तशीच जेत्या इंग्रजांची भाषा देखील स्वभाषा मानून आत्मसात करता येईल हे म्हणणे भाषेच्या स्वरूपाबद्दल पूर्ण अज्ञान दाखविणारे आहे.

एक सोडून सहा विश्वभाषा

दुसऱ्याने शोधून काढलेली आगगाडी आपल्याला साधन म्हणून वापरता येईल कारण आगगाडी कार्यक्षम की अकार्यक्षम हे इंग्रजाने केलेल्या आगगाडीसारखी ती आहे की नाही यावरून ठरत नाही तर 'तिचा वेग किती?', 'किती प्रवाशांची ती व्यवस्था करू शकते?', 'या प्रवासाची कष्टप्रदता पूर्वीच्या वाहनांच्या मानाने किती कमी व सोय किती जास्त?', 'खर्च किती कमी?' इत्यादि बाबींवर आगगाडीची गुणवत्ता अवलंबून आहे. इंग्रज देशात चालणाऱ्या आगगाडीशी ती कितपत सारखी आहे हा प्रश्न सर्वतोपरी अप्रस्तुत आहे. आणि हाच प्रश्न भाषेच्या प्रामाण्याच्या बाबतीत सर्वतोपरी प्रस्तुत आहे.

तेव्हा आगगाडी पूर्णपणे भारतीय होऊ शकली तरी इंग्रजी ही इंग्रजीच राहणार आहे. तिला आपली म्हणणारे सर्वकालीच मोराची पिसे खोवून स्वतःला मोर समजणाऱ्या कावळ्याप्रमाणे हास्यास्पद व तुच्छच राहणार आहेत.

बरे, आपल्या भाषा नष्ट करून इंग्रजीलाच आपली म्हणण्याचा खटाटोप करावा इतकी इंग्रजी खरोखरच श्रेष्ठ आहे काय? इंग्रजीच्या या सर्वश्रेष्ठतेच्या दाव्याला आधार काय?

इंग्रजी ही विश्वभाषा आहे असा इंग्रजीच्या बाबतीतला प्रमुख दावा आहे. हा कितपत खरा आहे? इंग्रजी विश्वभाषा आहे हा दावा संयुक्त राष्ट्रे या जगन्मान्य संस्थेने मानलेला नाही हे तिने सहा विश्वभाषा मानल्या आहेत यावरून स्पष्ट आहे. इंग्रजी, फ्रेंच, रशियन, स्पॅनिश, चीनी व अरेबिक या त्या सहा भाषा आहेत. जर्मन व जपानी या भाषांच्या तोडीच्या असून देखील संयुक्त राष्ट्रांच्या भाषा म्हणून मानल्या गेल्या नाहीत. कारण जर्मनी व जपान यांच्याशी युद्ध करण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रे ही संस्था मुळात काढण्यात आली होती. संयुक्त राष्ट्रे या संस्थेचे हे पक्षापाती स्वरूप बदलून विश्वसहकार्यासाठी स्थापन झालेली संस्था असे तिला हळुहळू स्वरूप येईल तेव्हा या भाषांचा अंतर्भाव होईल यात संशय नाही.

वरील यादीत अरबीचा समावेश आहे पण हिंदीचा नाही. यांच्या कारणांचा विचार करणे आवश्यक आहे. बाजपेयी जेव्हा मुरारजी मंत्रिमंडळात विदेशमंत्री होते तेव्हा हिंदी ही संयुक्त राष्ट्रांची भाषा व्हावी असा त्यांनी प्रयत्न केला होता व सोळा कोटी-रुपये दिल्यास हिंदीला संयुक्त राष्ट्रांची भाषा म्हणून मान्यता देण्यास संयुक्त राष्ट्रांची तयारी होती. पण लवकरच मुरारजी मंत्रिमंडळ गडगडले व हिंदी होती तिथेच राहिली. पुढे बाजपेयी स्वतःच प्रधानमंत्री झाले पण त्यांनी हिंदीबद्दलचा आपला असफल प्रयत्न सफल करण्याचा काही प्रयत्न केला नाही. उलट English has come to stay अशी नेहरूंना शोभेल अशी घोषणा केली. या वृत्तीला शोभणारीच अशी त्यांची दुसरी कृती म्हणजे त्यांनी पोपला भारतभेटीचे आमंत्रण दिले व पोपने त्यांच्या आतिथ्याखाली हिंदू धर्म नष्ट करण्याचा आपला मनोदय जाहीर केला!

संयुक्त राष्ट्रात हिंदी वापरण्यासाठी २०० कोटी द्यावे लागतील

अशी एक बातमी कांही दिवसांपूर्वी ऐकण्यात आली. यावरून संयुक्त राष्ट्रात हिंदी आणण्यासाठी अजून प्रयत्न सुरू आहे असे दिसते. पण याचा अधिक तपशील मिळाला नाही.

अरबी भाषेला आंतरराष्ट्रीय मान्यता मिळण्याचे कारण असे असू शकते की अरबी ही इस्लामची भाषा आहे. इस्लामचे अनुयायी जगात १.०७ कोटी आहेत. यापेक्षा निर्विवादपणे मोठी संख्या फक्त ख्रिस्त्यांची आहे. आंतरराष्ट्रीय क्षेत्रात इस्लामचा प्रभाव आहे. त्यामुळे इस्लामी भाषेचे महत्त्व नाकारता येत नाही.

संयुक्त राष्ट्रांचा विचार न करता संख्येचा विचार केला तर निरनिराळ्या भाषांचा क्रमांक खालील प्रमाणे लागतो.

भाषा प्रथम भाषा म्हणून वापरणाऱ्यांची कोटीमध्ये संख्या (अल्मॅनॅकवरून)

चीनी-८७, हिंदी-३६, इंग्रजी-३४, स्पॅनिश-३२, रशियन-१६, जपानी-१२, जर्मन-१०, फ्रेंच-७ इंग्रजी कोणत्याच दृष्टीने सर्वश्रेष्ठ नाही प्रथम भाषा म्हणून वापरणाऱ्यांची संख्या न घेता किती लोक ती भाषा. जाणतात याचा विचार केला तर खालील आकडे मिळतात.

भाषा	संख्या कोटीमध्ये
चीनी	१००
इंग्रजी	५०
हिंदी	४८

संख्येच्या दृष्टीने चीनीला विश्वभाषा म्हणून इंग्रजीच्या वर व हिंदीला निदान इंग्रजीएवढे स्थान द्यायला पाहिजे. असे केले जात नाही याचे एक कारण चीनी जाणणारे मुख्यतः चीनमध्ये व हिंदी जाणणारे मुख्यतः भारतातच आहेत. जगभर पसरलेले नाहीत. हिंदीच्या बाबतीत ही परिस्थिती सहज बदलू शकते कारण हिंदी सिनेमाद्वारा हिंदी पश्चिम एशिया, रशिया, चीन व आग्नेय आशियामध्ये परिचित होत आहे. हिंदी ही एक मागासलेली व राज्यकारभार आणि विज्ञान यात वापरता न येण्यासारखी टाकाऊ भाषा आहे असा गेली ५० वर्षे भारतीय सरकारांनी व नागरिकांनी देखील डांगोरा पिटल्यामुळे इतर देशांत हिंदीचा प्रसार होत नाही. तसेच भारत सरकारच हिंदी वापरत नसल्यामुळे भारत सरकारच्या कारभाराशी संबंध येणाऱ्या अभागातील हिंदी शिकण्याची जरूर वाटत नाही. संविधानाने हिंदी ही भारत सरकारची भाषा म्हणून जाहीर केली तेव्हा भारतातील दूतावासात नेमणूक होणाऱ्या विदेशीयात हिंदी जाणणाऱ्यांची संख्या आजच्या पेक्षा पुष्कळच जास्त होती व दिल्लीच्या हॉटेलात एकमेकाशी बोलताना निरनिराळ्या विदेशी दूतावासातील कर्मचारी हिंदीचाच प्रयोग करीत होते. कारण भिन्न देशांच्या दूतावासातील कर्मचाऱ्यांची तीच समान भाषा होती.

हिंदीच केवळ नव्हे तर साऱ्याच भारतीय भाषाबद्दल एक खेदजनक गोष्ट लक्षात ठेवली पाहिजे. ती म्हणजे आमच्या सर्वच सरकारांची व नागरिकांची सारी शक्ती या भाषांच्या संवर्धनासाठी

खर्च न होता त्यांचे भारतातून देखील उच्चाटन व्हावे यासाठी खर्च झाली आहे व ही प्रवृत्ती दिवसेंदिवस वाढत आहे.

चीनीचा ती बोलणाऱ्या जनसंख्येवरून जेवढी अपेक्षा होते त्यामानाने बाहेरच्या जगात प्रसार कमी आहे याचे एक कारण स्वरामधील सूक्ष्म फरकाने अर्थात फरक होण्याच्या त्या भाषेच्या वैशिष्ट्यामुळे ती चीनीच्या बाहेरील लोकांना शिकणे कठीण जाते.

इंग्रजीची महती गाताना दुसरी गोष्ट अशी सांगितली जाते की जगातील विमानाच्या चाळीस टक्के विज्ञान इंग्रजी भाषेत उपलब्ध आहे. पण ही गोष्ट दुसऱ्या महायुद्धानंतर घडलेली आहे. त्यानंतर चीनी भाषेने बरीच आघाडी मारलेली आहे. ब्राझीलमध्ये चीनी भाषेचा बराच प्रसार होत आहे व भारतात देखील चीनी शिकल्याने लड्डू पगाराच्या नोकऱ्या मिळू शकतात म्हणून चीनी शिकणारे भारतीय मला भेटले आहेत.

कोदण्डराव म्हणत की अर्थव्यक्तीचे साधन म्हणून इंग्रजी साऱ्या भारतीय भाषापेक्षा श्रेष्ठ आहे व भारतीय भाषांचे हे वैगुण्य दूर करता येण्यासारखे नाही. मी त्यांना विचारले, 'भारतीय भाषांवर एवढा निश्चित आरोप करण्यासाठी किती भारतीय भाषांचा तुम्ही अभ्यास केला आहे?' त्यावर ते म्हणाले, 'भारतीय भाषांच्या अभ्यासात खर्चण्यासाठी माझ्याजवळ वेळ नाही.' यावर पुढे मी विचारले, 'भाषा हे केवळ साधन आहे असे तुमचे मत असल्यामुळे तुमची निवड इंग्रजीपुरतीच सीमित असण्याचे कारण नाही. जगातली सर्वश्रेष्ठ भाषा निवडावी. अर्थव्यक्तीसाठी भारताच्या 'भिकार' भाषांचा विचारही तुम्हाला करावासा वाटत नाही तरी जगातील इतर भाषांचा विचार करून इंग्रजीच्या सर्वश्रेष्ठत्वाचा दावा केला पाहिजे व हा दावा खोटा असेल तर इंग्रजी सर्वश्रेष्ठ आहे हे तुमचे म्हणणे बिनबुडाचे आहे हे तुम्ही कबूल केले पाहिजे.

चीनी भाषेचे महत्त्व

यावर त्यांचे उत्तर होते, 'इंग्रजी आपल्या देशात प्रचलित आहेच. तेव्हा प्रचलित असलेली भाषा सोडून अगदी नवीन भाषांचा विचार करण्याचे कारण काय?'

यावर मी सहजच विचारले, 'प्रचलित असणे हे जर इंग्रजीच्या निवडीचे कारण असेल तर ते देशी भाषांना जास्त लागू आहे. या भाषा कोणत्याही सरकारी प्रयत्नाशिवाय कोट्यावधी जनतेत प्रचलित आहेत.' यावर त्यांनी विषय बदलला.

तेव्हा इंग्रजी ही कोणत्याच अर्थाने जगातली सर्वश्रेष्ठ भाषा नाही व साऱ्या भारतात केवळ एकमात्र विदेशी भाषा अभ्यासली जावी असा आग्रह ठेवला तरी ते स्थान इंग्रजीला न मिळता चीनी भाषेला मिळाले पाहिजे.

चीनी भाषेत इंग्रजीइतके विज्ञान नाही ही समजूत ५० वर्षांपूर्वी खरी असल्यास असेल पण आज निश्चितपणे खरी नाही. विज्ञानातील ग्रंथनिर्मितीचा इंग्रजीचा इतिहास पाच शतकांचा आहे तो चीनी भाषेने एका शतकात कसा पुरा केला असेल ही शंका निरर्थक आहे.

डॉ. रघुवीरानी यांचे अनेक वेळा उत्तर दिले आहे. अद्ययावत विज्ञान शिकण्यासाठी इंग्रजीत गेल्या पाच शतकांत लिहिले गेलेले सर्व वैज्ञानिक ग्रंथ आपल्या भाषेत आणले पाहिजेत असे नाही. आजच्या विज्ञानात त्यातला जो भाग अनाक्षेपार्ह म्हणून अंतर्भूत झालेला आहे तेवढ्याचीच आपल्याला गरज आहे व तो आपल्या भाषेत आणण्यासाठी २५ वर्षांपेक्षा जास्त काळ लागण्याचे कारण नाही. जपानच्या उदाहरणावरून हे स्पष्ट आहे. शिवाय विज्ञानातील कोणत्याही संशोधकाला कोणत्याही एकाच भाषेवर अवलंबून राहता येत नाही. इंग्रजीवर देखील नाही हे अमेरिकेत पी.एच.डी. करायची असेल तर इंग्रजी व्यतिरिक्त कोणती तरी एक विश्वभाषा शिकावीच लागते यावरून स्पष्ट आहे. इंग्रजीची महती सांगणारे लोक देखील जगातील विज्ञानाच्या चाळीस टक्के विज्ञान उपलब्ध आहे असे सांगतात तेव्हा ते भाषांतररूपाने उपलब्ध आहे असाच त्यांच्या म्हणण्याचा अर्थ असतो. साऱ्या जगातील वैज्ञानिक संशोधनाची सूची उपलब्ध असते. ती सूची पाहून त्यातले जे आपल्याला पाहिजे त्याचे भाषांतर करवून घेण्याची सोय आपल्या भाषांना देखील करता येईल. पण त्यासाठी केवळ इंग्रजीच्या शिक्षणावर भर न देता जगातली कोणतीही भाषा घेतली तरी ती जाणणारे लोक भारतात राहतील या उद्देशाने भाषाशिक्षणात बदल केला पाहिजे.

चीनी भाषेचा इतिहास जवळपास संस्कृत इतकाच दीर्घकालीन आहे व त्यामुळे तिच्या वाङ्मयात निदान तीन हजार वर्षांचे सातत्य आहे. तेव्हा विस्तार व वैविध्य या दृष्टीने इंग्रजीपेक्षा त्यात काही कमी असण्याचा संभव नाही.

चीनी भाषेचा दुसऱ्या कोणत्याही भाषेत नसलेला एक विशेष म्हणजे तिची लिपी. या लिपीबद्दल फार विचित्र समजूती प्रचलित आहेत. ही लिपी अत्यंत गैरसोयीची आहे व लिपीच्या अडथळ्यामुळे जपानच्या युध्दात पराभव झाला असे भारत सरकारचे शिक्षणमंत्री हुमायून कबीर लोकसभेत म्हणाले होते. जपानच्या पराभवाचा लिपीशी काहीही संबंध नाही हे कबीरानाही माहीत असणार. रोमन लिपी न वापरल्यामुळे जपानचा पराभव झाला मग रोमन लिपी वापरूनही जर्मनीचा पराभव का झाला?

खरी गोष्ट अशी आहे की चीनी लिपी ध्वनीवर आधारलेली नसून अर्थावर आधारलेली आहे. याचे सर्वात उत्तम उदाहरण गणिताची चिन्हे हे आहे. गणिताची , =, +, <, > वगैरे चिन्हे कोणत्याही ध्वनीची चिन्हे नाहीत. ती कंठातून निघणारे ध्वनी व्यक्तवित नसून वर्गमूल, बरोबर, मोठे, लहान वगैरे अर्थ द्योतवितात. मराठीत आपण ते याच शब्दांनी व्यक्त करतो. उलट इंग्रजीत square root, equal to, greater than, less than वगैरे शब्दांनी ते व्यक्त केले जातात. गणिताची वरील चिन्हे शिकण्यास ज्याप्रमाणे कोणतीही विशिष्ट भाषा येणे आवश्यक नाही, ती

कोणत्याही भाषेत वाचली जाऊ शकतात त्याचप्रमाणे चीनी लिपी वाचण्यास चीनी येणे आवश्यक नाही. ती कोणत्याही भाषेत वाचली जाऊ शकतात. म्हणजे चीनी लिपी मराठीत वाचली जाऊ शकते. अर्थात् सारे चीनी ग्रंथ चीनी लिपी आल्यास मराठीत वाचले जाऊ शकतात. अशी ३००० चिन्हे वाचता आली तर चीनी भाषेचे कामचलाऊ ज्ञान होऊ शकते. चीनी न शिकता चीनी भाषेतील ग्रंथ मराठीत वाचता येण्यास निदान १०००० चिन्हे शिकणे आवश्यक आहे. १०००० चिन्हे एखाद दोन वर्षांत शिकता येऊ शकतात. इंग्रजी शिकण्याप्रमाणे १० वर्षे बहुतेक वेळ ती शिकण्यात घालविण्याची जरूर नाही. एवढे करूनही मॅट्रिकच्या निकालावरून अनुमान करता निदान पन्नास टक्के लोकांना दहा वर्षांतही इंग्रजी येऊ शकत नाही असे म्हणणे भाग आहे. इंग्रजीचा त्याग करून केवळ एक

वर्ष आपण चीनी लिपीला दिले तर जागतिक ज्ञान मिळविणे किती तरी अधिक सुलभ होईल.

आम्ही सगळ्या लढाया हरलो

केवळ चीनीच नव्हे तर कोरियन व जपानी भाषेचे वाङ्मय याच लिपीत आहे. म्हणजे केवळ तीन हजार चिन्हे शिकल्याने चीन, जपान व कोरिया या देशांचे ११५ कोटी जनतेचे वाङ्मय मराठीत वाचण्याची कामचलाऊ क्षमता प्राप्त होऊ शकते. जपानी वाङ्मय विज्ञानामध्ये अत्यंत समृद्ध आहे.

पण कोणतीही एक परकीय भाषा शिकून भागणार नाही. ज्या ज्या देशांशी आपल्याला व्यवहार करावा लागतो त्या त्या देशांची भाषा जाणणारे लोक भारतात असले पाहिजेत. ऑक्सफर्डमध्ये मराठी देखील शिकविले जात होते. कारण महाराष्ट्रात ख्रिस्ती धर्मप्रसाराचे काम करायचे तर ते मराठीतूनच केले पाहिजे याची इंग्रजांना जाणीव होती. तात्पर्य, जगातली कोणतीही भाषा घेतली तरी ती बोलणाऱ्या लोकांशी आपले काही सोयरसुतक असूच शकत नाही असे मानणे आत्मघातकीपणाचे आहे. त्यामुळे जगातली कोणतीही भाषा घेतली तरी ती जाणणारे काही लोक भारतात असले पाहिजेत. हे साधायचे असेल तर एक आवश्यक विषय म्हणून इंग्रजीचे उच्चाटन होणे सुतराम आवश्यक आहे.

आयुष्याची दहा पंधरा वर्षे इंग्रजी शिकण्यात गेल्यावर मग आणखी एखादी परभाषा शिकण्याची कुवत व इच्छा फार थोड्या लोकांत असते. नरसिंहराव सारख्या भाषाविदांनाच ते शक्य आहे.

इंग्रजीला स्वभाषेचे स्थान देता येणार नाही हे एकदा ठरल्यावर परभाषा शिकणे ज्या स्तरावर सहज शक्य व आवश्यक आहे त्याच स्तरावर इंग्रजीचा शिक्षणात प्रवेश इष्ट आहे. हा स्तर फक्त विद्यापीठीय शिक्षणाचाच असू शकतो. आजकाल विद्यापीठात प्रवेश केल्यावर पाच वर्षांत एम.ए. करता येते. म्हणजे विद्यापीठात प्रवेश केल्यावर इंग्रजी वा इतर कोणत्या तरी भाषेचे शिक्षण घेतले तर एम.ए. होण्याची बुध्दी ज्या विद्यार्थ्यांत आहे त्याला आपल्या विषयाचे ग्रंथ वाचण्याची क्षमता पाच वर्षांत प्राप्त करणे सहज शक्य आहे.

हे सर्व वाचून पुढील वाचकांच्या अंगावर शहारे येतील व इंग्रजी सोडले तर आपण मागासलेले होऊन जाऊ अशी ओरड सुरू होईल. अशा लोकांनी गेली पन्नास वर्षे इंग्रजीच्या मागे लागून व स्वभाषांचा दुःस्वास करून आपण कितपत पुढारलो याचा थोडा शोध घ्यावा. आज मानवी विकासात भारताचा क्रमांक १२६वा आहे. नरसिंहरावांच्या कारकीर्दीत विदेशी दडपणामुळे जागतिकीकरण सुरू झाले. त्यापूर्वी नेहरूंच्या 'परवाना' धोरणामुळे तो १३६ पर्यंत घसरला होता. १९४७ पासून पाकिस्तान दरडोई उत्पन्नाच्या बाबतीत आपल्याहून वरचढ राहिलेला आहे व बंगला देश देखील तेथील किमती लक्षात घेतल्या तर भारतापेक्षा चांगल्या स्थितीत राहिला आहे. म्हणजे स्वतःच्या मिळकतीत बंगला देशी नागरिकाला जेवढा आवश्यक माल खरीदता येतो त्यापेक्षा भारतीयाला स्वतःच्या मिळकतीत थोडाच खरीदता येतो.

बालमृत्यूंच्या बाबतीत बंगला देश आपल्यापेक्षा जास्त चांगल्या अवस्थेत आहे. श्रीलंका दरडोई उत्पन्न आयुर्मान व साक्षरता या तीनही निकषावर भारतापेक्षा श्रेष्ठ आहे. साक्षरतेच्या बाबतीत तर भारताची स्थिती लाजिरवाणीच आहे. कारण जगातील निरक्षरांपैकी ५५ टक्के निरक्षर भारतात राहतात.

प्रगतीचा दुसरा निकष सैनिक सामर्थ्य हा आहे. या क्षेत्रातली भारताची परिस्थिती तर साक्षरतेपेक्षाही जास्त लाजिरवाणी आहे. गोवामुक्ती सोडली तर बाकीच्या सर्व युद्धांत भारताचा पराभव झाला आहे. चीन तर सोडाच, पाकिस्तानने देखील ६५ च्या युद्धात भारताची लाहोरवरील स्वारी उधळून लावून व भारताच्या ताब्यातले खेमकरण, जलानवाला वगैरे भाग काबीज करून भारताचा पराभव केला व आपले मुख्य सोडविण्यासाठी भारताला ताश्कन्दमध्ये जावे लागले. ७१ च्या लढाईत भारताचा जय झाला असा डांगोरा पिटण्यात येतो. पण याच लढाईत भारताच्या पन्नास हजार फौजेचा पराभव करून पाकिस्तानने छाम्ब हे मोक्याचे ठाणे हिसकून घेतले व ते अजून पाकिस्तानजवळच आहे. ज्या शरणार्थींचे लोंढे थांबविण्यासाठी हे युद्ध करण्यात आले असे सांगण्यात आले होते ते कधीच थांबले नाहीत. उलट त्यांच्या जोडीला त्यापेक्षा अधिक धोकादायक असे घुसखोरांचे लोंढे सुरू झाले व 'घुसखोर आल्यामुळे आपले काही बिघडत नाही' असे म्हणून इंदिरा गांधींनी घुसखोरांचे समर्थन केले.

शंभर कोटींच्या देशात मनुष्यबळाची कमतरता

'ज्या स्त्रीला घुसखोर आलेले चालतात ती शरणार्थी येऊ नयेत म्हणून आंतरराष्ट्रीय व्यूह रचून युद्ध करील काय?' असा प्रश्न एकाही भारतीयच्या मनात उपस्थित झाला नाही.

पाकिस्तान तर सोडाच श्रीलंकेतील तमिळ बंडखोरांनी देखील भारतीय सेनेचा पराभव केला व भारतीय सेनेला 'चले जाव' म्हणून श्रीलंका सरकारने अपमानित केले.

परदेशात भारताची प्रतिष्ठा किती आहे हे पाहायचे असेल तर संयुक्त राष्ट्रात कायम सदस्यता मिळविण्याच्या भारताच्या प्रयत्नांची काय गति झाली हे पहावे? 'आम्ही तुम्हाला सदस्य बनवू पण चीनप्रमाणे तुम्हाला नकाराधिकार असणार नाही' असे भारताला स्पष्ट सांगण्यात आले आहे. याला लहान मुलाने खेळण्यासाठी हट्ट घातला तर खेळण्याचे चित्र दाखवून त्याचे समाधान करण्याचा हा प्रकार आहे.

इंग्रजीचे सर्वतोपरी दास्य स्वीकारून देशाचा काय फायदा झाला हे सांगताना संगणक क्षेत्रात भारतीयांना अमेरिकेत पुष्कळ नोकऱ्या मिळतात हे पाहिले तर याबाबतीतही चीन फारसा मागे नाही असे दिसून येईल.

शिवाय या प्रश्नाचा विचार करताना अमेरिकेत नोकरी करू इच्छिणारे किती चीनी निराश होतात याचा विचार केला पाहिजे. अमेरिकेत नोकरी करणे ही फार मोठी उपलब्धी आहे असे चीनी लोकांना स्वदेशात उपलब्ध होणाऱ्या संधीमुळे वाटतच नसेल तर अमेरिकेतील नोकऱ्यांचे प्रमाण हे चीनशी तुलना करताना भारताचे

जमेचे पान समजता येणार नाही.

चीनी शिकल्याने लडू पगाराच्या नोकच्या मिळू शकतात असा अनुभव आल्याने भारतात देखील पुष्कळ लोक चीनी शिकू लागले आहेत. जास्त चौकशी करतां असे सांगण्यात आले की चीनने बऱ्याच भारतीय बाजारपेठा काबीज केल्या आहेत. चीनच्या निर्याती मालाची माहिती देणारे वाङ्मय चीनी भाषेत असते. ते वाचून चीनी मालाचा प्रसार करण्याचे काम ते भारतीयांवर सोपवितात व या कामात बराच पैसा मिळत असल्यामुळे बरेच भारतीय चीनी शिकू लागले आहेत. याच्याच जोडीला ब्राझीलमध्ये चीनीचा प्रसार झपाट्याने होत आहे अशी बातमी नुकतीच वर्तमानपत्रात झळकली होती. याचे कारण सांगण्यात आले नव्हते. पण चीनी भाषेचा प्रभाव जगात वाढतो आहे याचे एक कारण आपल्याप्रमाणे चीनी लोक इंग्रजीला शरण न जाता स्वभाषेचा वापर करीत राहिले, यात कुणाला शंका असण्याचे कारण नाही.

वरील विवेचनावरून इंग्रजीचे जोखड मानेवर बाळगल्यामुळे भारताचा काही फायदा झाला असे समजण्यास काहीच आधार नाही हे स्पष्ट व्हावे. आता इंग्रजीमुळे आपले कित्येक अत्यंत आवश्यक क्षेत्रात भयंकर नुकसान झाले आहे याची उदाहरणे देतो. अलीकडे सैन्यात भरती होण्यास पुरेसे जवान मिळत नाहीत अशी ओरड ऐकू येते. आज भारताची लोकसंख्या १०० कोटींच्या जवळपास आहे आणि आपले सैन्य अवघे दहा लक्षांच्या घरात आहे. या सैन्याला लागणारे जवान आजची १०० कोटी भारतीय जनता पुरवू शकत नाही पण इंग्रजांच्या वेळेला भारताची लोकसंख्या अवघी ४० कोटी असताना इंग्रजांनी २५ लक्षाचे सैन्य उभारले होते व त्या सैन्याने विश्वयुद्धात पराक्रम केला होता. या करंटेपणाचे स्पष्ट कारण हे आहे की आम्हांला इंग्रजी जाणणारे जवान हवेत. इंग्रजांना इंग्रजी जाणणारे सोडाच अक्षरओळख नसलेले जवान देखील चालत होते. सैन्याच्या कामापुरते शिक्षण ते जवानांना भरती झाल्यावर देत.

जवान तर सोडाच आम्हांला आज सैन्यात अधिकाऱ्यांचीही कमतरता भासू लागली आहे. याचे कारण आम्हांला पब्लिक स्कूल वा कॉन्व्हेंट शिक्षित अधिकारी पाहिजेत. ते पाहिजेत तेवढ्या प्रमाणावर मिळत नाहीत. म्हणून अधिकाऱ्यांच्या जागा रिकाम्या ठेवल्या जातात व असलेल्या अधिकाऱ्यांना मुदतवाढ दिली जाते. म्हणजे आमच्या लष्करात म्हाताऱ्या अधिकाऱ्यांची संख्या वाढत आहे. येथे हे लक्षात ठेवले पाहिजे की कॉन्व्हेंट वा पब्लिक स्कूलमध्ये शिकल्यामुळे सैनिक अधिकाऱ्यांचे गुण वाढीस लागतात ही एक शुध्द अंधश्रद्धा आहे. तिला काहीही वैज्ञानिक प्रमाण नाही.

आपल्या विमानदळाला पुरेशा संख्येत चालक मिळत नाहीत ही ओरड बरेच दिवसापासून आहे. आपले विमानदळ काही शेकड्यांचे

लोकमान्यांचे स्मरण... !!!

इतिहासाच्या पानोपानी दिसती वीरकथा

देशासाठी त्यांनी सोसिल्या किती कष्टद व्यथा ॥१॥

अशाच वीरमध्ये विलसे एक महावीर

नाम त्याचे प्रसिद्ध जगती बाळ गंगाधर ॥२॥

स्वराज्य माझा जन्मसिद्ध हा हक्क करी गर्जना

स्वातंत्र्याची ज्योत पेटवी समग्र राष्ट्राला ॥३॥

शिक्षित करण्या सर्व समाजा स्थायी शिक्षणसंस्था

परि स्वराज्य पहिले, उंका पिटवी अहो उठतां बसतां ॥४॥

ब्रिटिशांच्या त्या जुलमी राज्या करावया खिळखिळे

केसरी मराठा ह्यांतून खणली त्यांची पाळेमुळे ॥५॥

देशासाठी मंडालेला भोगी तुरुंगवास

तेथेच केले प्रसिद्ध गीतारहस्य ग्रंथास ॥६॥

मातृभूमीच्या दास्यत्वाच्या तोडण्यास शृंखला

लोकोत्तर हा लोकमान्य हा रात्र दिन झुंजला ॥७॥

शतक विशावे ऑगस्ट पहिला वीस असे वर्ष

सोडून जाई निरोप घेई हे भारतवर्ष ॥८॥

वर्षामागुनी वर्षे लोटली चिरंजीव भुवनी

वंदन करू या, त्या युगपुरुषा नतमस्तक होऊनी ॥९॥

—विनायक महादेव दाते

आहे. त्याला पुरेसेही वैमानिक आपण निर्माण करू शकत नाही. मग एखाद्या बलाढ्य देशाशी प्रसंग आला व हजारो वैमानिकांची गरज लागली तर आपण काय करणार? अमेरिकेने रशियाला गेल्या विश्वयुद्धांत हजारो विमाने पुरविली तशी आपल्यालाही पुरविणारा मिळाला तरी आपण त्याला म्हणून 'तुम्ही विमाने दिलीत खरी. पण आमच्याजवळ वैमानिकही नाहीत व आम्ही निर्माण पण करू शकत नाही. आम्हाला वैमानिकासकट विमाने द्या.'

आम्हांला वैमानिक मिळत नाहीत याचे कारण ज्याला इंग्रजी येत नाही त्याला आम्ही वैमानिक बनू देत नाही हे आहे. पुरेसे भारतीय वैमानिक नाहीत म्हणून आम्ही इंडोनीसियाचे वैमानिक नेमले. यावरून एक गोष्ट सिध्द होते व ती म्हणजे वैमानिक होण्यास इंग्रजी येण्याची काहीही जरूर नाही. इंग्रजी येत नाही म्हणून वैमानिकांना इंडोनीसियात काढण्यात येत नाही. आम्ही मात्र नुकतेच काही इंडोनीसीय वैमानिकांना इंग्रजी येत नाही म्हणून काढले.

तात्पर्य, इंग्रजीच्या जोखडामुळे आम्ही आमच्या मनुष्यबळाचा देखील उपयोग करू शकत नाही. ❀❀❀